

S
K
A
S

1/1998

Uusi

Suomen keskiajan arkeologian seuran jäsenlehdessä julkaistaan tietoa yhdistyksen toiminnasta, artikkeleita, kirja-arvosteluja sekä muita keskiajan ja uuden ajan arkeologiaan liittyviä asioita. Kirjoittajia pyydetään toimittamaan julkaistavaksi tarkoitettua aineiston seuran osoitteeseen viimeistään kolme viikkoa ennen seuraavan numeron julkaisupäivää, joka ilmoitetaan erikseen tiedotteen edellisessä numerossa. Tekstit toimitetaan disketillä, jollakin yleisellä tekstinkäsittelyohjelmalla kirjoitettuina. Piirroksia ja karttoja voidaan myös julkaista, mutta ei valokuvia.

Julkaisija : Suomen keskiajan arkeologian seura -
Sällskapet för medeltidsarkeologi i Finland ry
PL 286
20101 Turku

Toimittaja : Henrik Asplund
(02) 333 5252 (työ)
(02) 253 5594 (koti)
asplund@utu.fi

ISSN 1455-0334

UNIPAPS
Turun yliopisto 1998

Toimittaja vaihtuu

Kirsi Majantie

Koska seuran lehdellä on seuraavasta numerosta lähtien uusi toimittaja, on ehkä paikallaan tiedottaa muutamalla sanalla vaihdokseen liittyvistä muutoksista.

Lehden linja tulee pysymään sisällöltään entisenlaisena. Toivottavasti myös juttujen määrä ja lehden sivumäärä pysyvät ennallaan. Kasvulle on tietenkin aina tilaa. Lehdessä julkaistaan edelleen erilaisia lyhyitä artikkeleita, kirja-arvosteluja ja tiedonantoja. Tarkoituksena on jatkossakin, että kaikki halukkaat voivat kirjoittaa lehteen. Koska Hämeenlinnan seminaarien esitelmät on jatkossa tarkoitus julkaista erillisessä SKASin numerossa, ilmestyy lehti nyt neljä kertaa vuodessa.

Toimittajan vaihdos voi vaikuttaa hieman lehden ulkonäköön ja taittoon liittyviin yksityiskohtiin. Mitään radikaalia ei kuitenkaan ole odotettavissa ja lehden ulkonäkö tulee pysymään helposti tunnistettavana.

Uuden toimittajan avuksi on astumassa myös nelihenkkinen toimituskunta. Sen tehtävänä on lähinnä auttaa lehteen tulevien juttujen ja artikkeleiden keräämisessä ja tiedottaa toimittajalle lehden aihepiiriin liittyvistä asioista ja tapahtumista. Toimituskunnan jäseniksi on nimitetty Marianna Niukkanen (Museovirasto, Helsinki), Hannele Lehtonen (Aboa Vetus -museo, Turku), Terhi Mikkola (Helsingin yliopisto) ja Ville Laakso (Turun yliopisto). Heidän puoleensa voi kääntyä lehteen sopivia juttuja koskeissa kysymyksissä.

Varsinaiset jutut ja artikkelit voi lähettää suoraan uudelle toimittajalle joko disketin muodossa osoitteeseen Kanslerintie 8 B 37, 20200 Turku tai sähköpostitse osoitteeseen kirmaja@utu.fi. Entiseen tapaan kirjoitelmien tulisi olla perillä viimeistään kolme viikkoa ennen seuraavan numeron julkaisupäivää.

Johtokunta uudistui ja muutakin

Markus Hiekkänen

Hämeen linnassa 21.11. pidetyssä syyskokouksessa oli eräänlainen sukupolvenvaihdon tunne. Seuramme 1990 perustanut ja sitä alusta lähtien johtanut dosentti Knut Drake siirtyi "eläkkeelle", aktiiviselle tottakai ja uudeksi puheenjohtajaksi valittiin allekirjoittanut.

Epäröimättä voi sanoa Knutin olleen ja olevan edelleen seuramme toiminnan selkäranka ja ehdoton linjanvetäjä. Hänen ansiostaan meillä on oma profiili ja hallittu tapa hoitaa asioita luontevan vuotuiskierron puitteissa. Siihenhän kuuluvat etappeina kevätkokous esitelmineen, kevään lopun tai syksyn alun ulkomaanekskursio ja marraskuun seminaari Hämeen linnassa, "Knutinlinnassa". Toiminnasta kertoo neljä kertaa vuodessa ilmestyvä SKAS, jonka kontribuutio myös tieteelliseen keskusteluun on tuntuva. Toiminta on siis pienelle ja taloudellisesti niukoissa oloissa elävälle seuralle parahultainen, vaikka kehittämistä ja uusia linjauksia varmasti tulee - ei toki suinkaan korvaamaan oivasti toimivaa järjestelmää.

Johtokunnan erovuoroisten jäsenten tilalle valittiin uusina Marita Kykyri Ålands Museumista ja Marianna Niukkanen Museoviraston rakennushistorian osastolta ja vanhana Karim Peltonen. Syyskokouksessa 1996 valitut Georg Haggrén, Tiina Jäkärä ja Jussi-Pekka Taavitsainen jatkavat kauden 1998 loppuun.

Vuoden ensimmäisessä johtokunnan kokouksessa 21.1. Turun yliopiston arkeologian laitoksella oli tärkeimpiä tehtäviämme toimihenkilöiden valinta. Varapuheenjohtajaksi valittiin allekirjoittaneen jätettyä paikkansa Jussi-Pekka Taavitsainen. Monivuotinen sihteerimme Minna Sartes jätti myös paikkansa ja hänen tilalleen valittiin Turun yliopistossa keskiajan arkeologiaa opiskeleva Liisa Seppänen. Onneksi etevästi ja tarmokkaasti erikoisosaamista vaativat raha-asiat hoitaa edelleenkin Leila Airikka-Drake - tosin enää vain kuluvan vuoden. Sitten hän aikoo siirtyä syrjään ja tarvitsemme uuden taiturin.

SKAS-lehtemme ammattimaiselle tasolle kehittänyt Henrik Asplund on jo pitkään halunnut siirtyä muihin tehtäviin. Onneksi hänen tilalleen päätoimittajaksi suostui Kirsi Majantie, Turun yliopistossa keskiajan arkeologiaa opiskeleva hänkin. Vuoden ensimmäisen numeron toimittaa vielä Henrik, mutta seuraavat numerot ovatkin sitten jo Kirsin vastuulla.

Vuoden toiminnan päälinjat lyötiin lukkoon jo syyskokouksessa ja johtokunnan kokouksessa tapahtumia konkretisoitiin. Kevätkokous pidetään keskiviikkona 11.3. klo 19.00 Turun yliopiston arkeologian oppiaineen seminaarihuoneessa. Kokousasioiden lisäksi Knut Drake pitää jäähyväisesitelmän, jonka otsikko on 'Hämeen linnan tiilikoristeiden arvoitus'. Knut palaa siinä pohtimaan keskeisiä kysymyksiä, jotka askarruttivat häntä tasan 30 vuotta sitten ilmestyneessä väitöskirjassaan. Odotettavissa on erittäin kiinnostava ja uusia uria aukova esitys!

Toukokuun alussa saapuu keskiaikaisen keramiikan erikoistuntija David R.M. Gaimster British Museumista vierailulle tutustuaakseen Suomen keramiikkalöytöihin. Samassa yhteydessä hän pitää Turussa ja Helsingissä esitelmän Itämeren alueen keskiaikaisesta keramiikasta. Tarkat ajat ja paikat eivät ole tiedossa, seuratkaa siis ilmoitustauluja ja muita viestimiä!

Syyskuun 4.-6. päivinä on perinteisen ulkomaan ekskursion aika. Monen jäsenen toivomuksesta matkustamme nyt Novgorodiin, Pohjois-Euroopan keskiajan mahtavimpaan kaupunkiin. Matka tehdään yhdessä Turun yliopiston arkeologian oppiaineen opintomatkaryhmän kanssa. Oppaaksemme on lupautunut Venäjän varhaisen kaupunkilaitoksen erikoistuntija tohtori Jevgenij Nikolajevits Nosov, kuuluisan Rurikin goroditsen, Novgorodin edeltäjän tutkija. Yritämme myös saada mukaan Aleksanteri Saksan, joka lehtemme tämän numeron ilmestyessä väittelee Joensuun yliopistossa tohtoriksi Karjalan rautakautta ja varhaiskeskiaikaa koskevalla tutkimuksellaan. Matkasta enemmän tietoa toisaalla lehdessä!

Marraskuussa on perinteisen Hämeen linnan seminaarin aika. Vuoden teemaksi valittiin 'Asuinkartanot Suomessa ja Ruotsissa keskiajalla'. Ulkomaiseksi esitelmöitsijäksi kutsutaan Ruotsin linnoista 1996 väitellyt tohtori Christian Lovén Göteborgista. Muut esitelmöitsijät eivät vielä ole varmoja - jos sinulla on ehdotuksia, ota ihmeessä yhteys sopivaan johtokunnan jäseneseen tai toimihenkilöön!

Tilastoja kenttätöistä

Marianna Niukkanen

Vuosi 1997 jäi arkeologian historiaan vilkkaana kenttätövuotena. Myös historiallinen aika sai kakusta oman osansa. Kaivauksia tehtiin Museoviraston myöntämien tutkimuslupien mukaan yhteensä 24 kohteessa. Inventointeja on tullut tietooni neljä, mutta inventointiinhan ei yleensä tarvita lupaa, joten lukumäärä on luultavasti suurempi.

Kaivaukset jakautuivat erilaisiin muinaisjäännöskohteisiin alla olevan taulukon mukaisesti. Inventoinnit eivät ole laskuissa mukana. Vertailun vuoksi mukana ovat myös vuosien 1995 ja 1996 kaivaukset.

	1995	1996	1997	Yht.
Kartanokohteet	4	6	5	15
Kaupunkikohteet	2	3	7	12
Kirkolliset kohteet	2	8	6	16
Asutus- /elinkeinohistoria	1	2	2	5
Teollisuuskohteet		2	2	4
Linnat/linnoitukset	1	2	2	5
Yht.	10	23	24	57

Vuosi 1996 oli siis yhtä lihava kuin viime vuosikin. Sen sijaan tutkimusten määrä on noussut hämmästyttävästi vuodesta 1995, jolloin tehtiin tilastojeni mukaan vain kymmenen kaivausta, ja sitä edeltävinä vuosina ilmeisesti vieläkin vähemmän. Tämä kertonee ennen kaikkea historiallisen ajan arkeologian suhteen tapahtuneesta ilmapiirimuutoksesta, eli kiinnostuksen lisääntymisestä. Luvuissa on tosin tulkinnanvaraisuutta ja jotakin varmasti puuttuakin. Mukaan ei esimerkiksi ole laskettu kaikkia rutiininomaisia viemärikaivaus- ym. töiden seurantoja. Muutamat tutkimukset ovat puolestaan jatkautuneet eri vuosille, mutta olen laskenut ne vuosittain erillisiksi kaivauksiksi.

Kartanat olivat yllättäen tutkimuksen kärjessä ainakin lukumääräisesti, ja kaivauskohteita olivat Vesilahden Laukko, Sääksmäen Rapola, Maskun

Kankainen, Liedon Vanhalinna ja Siuntion Suitia aateliskartanoina sekä Mie-toisten Pyhe, Perniön Näse, Perniön Helgå ja Maaningan Tavinsalmi kunin-kaankartanoina. Kirkkoja ja niihin liittyviä kohteita (pappilat, hautausmaat ym.) on myös tutkittu melko runsaasti. Vuoden 1996 kirkkotutkimuksissa on tosin mukana kolme kohdetta, joissa dokumentoitiin hautoja kirkon lattian alla, mutta ei varsinaisesti kaivettu. Viimeaikaiset kirkkokohteiden tutki-mukset antavat aihetta ulottaa kaivauksia myös varsinaisen kirkkomaan ul-ko puolelle (vrt. Inkoo).

Kaupunkiarkeologisten tutkimusten lukumäärä on kasvamaan päin. Mainitut 12 kaivausta on tehty Turussa, Helsingissä, Porissa, Oulussa, Tor-niossa, Porvoossa, Vanhassa Vaasassa ja Lahdessa, jossa tutkimukset tosin kohdistuivat kaupunkia edeltäneeseen kylään. Maaseudun talonpoikaisen asutus- ja elinkeinohistorian tutkimus on sen sijaan lähes olematonta ottaen huomioon maamme huomattavan agraarisen taustan. Jonkin verran on tut-kittu kalkinpolttua ja raudanvalmistusta, mutta kuka tutkisi vaikka tervan-polttua, talonpoikaista tiilenvalmistusta, historiallisen ajan pyyntipaikkoja, liikenneyhteyksiä tai kylien resurssien käyttöä muinaisjäännösten ja histo-riallisten lähteiden kautta?

Teollisuuskohteiden arkeologia on puolestaan uusi ala, jota ei ole taidettu ennen vuotta 1995 juuri harrastaakaan. Nyt tutkimuksia on tehty lähinnä ruukkialueilla. Linnoja ja linnoituksia tutkitaan pääasiassa niiden restau-rointi- ja korjaustöiden yhteydessä, eivätkä tällaiset työt ole tällä hetkellä laajemmin ajankohtaisia.

Edellä mainitut tutkimukset jakautuivat rahoituksensa puolesta suurin-piirtein seuraavasti, tulkinnanvaraisuus on muistettava tässäkin:

	1995	1996	1997	Yht.
Hankkeen toteuttaja (15§)	4	8	11	23
Museovirasto	1,5	2,5	2,5	6,5
Työllisyysvarat		2	2	4
Muu (kunta, srk, yliopisto, museo, seura, yksityinen, projekti)	4,5	10,5	8,5	23,5
Yht.	10	23	24	57

Taulukosta voi päätellä, että rakennuttajilta on alettu entistä useammin vaatia muinaismuistolain 15 §:n mukaista tutkimusten kustantamista. Kertooko tämä rakennustoiminnan vilkastumisesta vai siitä, että historiallisen ajan jäänteiden muinaisjäännösluonne on alettu entistä laajemmin hyväksyä? Museoviraston omat tutkimusvarat on käytetty lähinnä restaurointikohteiden tutkimuksiin. Kunnat, seurakunnat, yliopistot ym. ovat ilahduttavissa määrin tukeneet tutkimuskaivauksia; kyse on tosin keskimäärin pienistä summista. Pienimuotoiset, erityisesti yliopistojen lanseeraamat tutkimusprojektit ovat viime vuosien uusi ilmiö.

Työllisyysvarojen olematon käyttö kiinnittää huomiota. Esihistoriallisia kohteitahan tutkitaan viljalti työllisyysvoimin, mutta historiallisella puolella menettelyä on käytetty ainoastaan restauroitavissa teollisuuskohteissa. Ideoita sopivista tutkimushankkeista kaivataan! Ainakin tällä haavaa vaikuttaa siltä, että historialliseen aikaan perehtyneille arkeologeille riittäisi kohtuullisen mukavasti pätkätöitä vielä tälle ja jopa ensikin vuodelle.

Tarkempaa tietoa useimmista tutkimuksista löytyy Museoviraston rakennushistorian osaston nettisivuilta (<http://www.NBA.fi>), ja monista on jo tutkimusraporttikin toimitettu.

Kutsu kevätkokoukseen

Suomen keskiajan arkeologian seuran
kevätkokous pidetään Turun yliopiston
arkeologian oppiaineen seminaarihuoneessa
(Juslenia 101) osoitteessa Henrikinkatu 2
keskiviikkona 11.03. kello 19.00.

Kokouksen yhteydessä dosentti Knut Drake pitää
esitelmän *Hämeenlinnan tiilikoristeiden arvoitus.*

Matka Novgorodin keskiaikaan

Suomen keskiajan arkeologian seuran tämän vuoden opintomatka 3.-6.9.1998 suuntautuu Novgorodiin. Vuoteen 1478 saakka Novgorodin kauppiastasavalta oli Ruotsi-Suomen naapuri, jonka kanssa välillä vähän tapeltiin mutta enimmäkseen käytiin kauppaa. Toisen maailmansodan aikana rintama kulki kaupungin läpi, minkä vuoksi paljon on tuhoutunut mutta silti on paljon myös säilynyt. Jäljellä on kaupunkilinnoituksen eli Kremlin muureja, Sofia-katedraali ja sen kuuluisat "Sigtuna-ovet" 1100-luvulta sekä useita kauppiaskirkkoja. Sodan jälkeen suoritettiin laajoja arkeologisia kaivauksia kaupunkialueella, jolloin löytyivät mielenkiintoiset tuohikirjeet ja paljon muuta. Novgorodin arkeologinen museo on todella näkemisen arvoinen ja paikalliset arkeologit ovat luvanneet retkikunnallemme esittää käynnissä olevia tutkimuksia ja uusimpia löytöjä.

Matka järjestetään yhteistoiminnassa Turun yliopiston arkeologian oppiaineen kanssa ja se toteutetaan, jos vähintään 20 henkilöä osallistuu. Matkan hinta on 1500 mk Turusta ja 1420 mk Helsingistä. Hintaan sisältyy matka omalla bussilla Turusta/Helsingistä ja takaisin, 2 yöpymistä hotellissa Novgorodissa, kahtena päivänä ns. puolihoito sekä ryhmäviisumi. Varausmaksu 500 mk, joka vähennetään matkan kokonaishinnasta, suoritetaan 28.5. mennessä. Matkasta kiinnostuneita pyydetään ilmoittautumaan 15.5.1998 mennessä kirjallisesti seuran osoitteella:

Suomen keskiajan arkeologian seura

PL 286

20101 Turku

Kaivaus Inkoon kirkon vieressä

Tiina Jäkärä

Inkoon keskiaikainen kirkko sijaitsee Prästgårdenin kylässä, Inkoo-joen suun lähellä. Maisemallisesti kirkko sijoittuu Inkoon edessä avautuvan pitkän merialueen, Kirkkoselän, päähän. Maisemaan on helppo kuvitella meren sijainti aikanaan lähempänä kirkkoa. Nykyään kirkkoa ympäröi hautausmaa. Sen vanhin osa sijaitsee kirkkorakennuksesta kaakkoon, kellotapulin ympärillä.

Lisääntyvä hautapaikkojen tarve pakottaa hautausmaan laajentamiseen tietyin väliajoin. Inkoon seurakunta onkin jo useita vuosia suunnitellut seuraavaa laajennusta. Ensisijaiseksi alueeksi on valittu kirkon eteläpuolelle jäävä maa-alue. Vanhoissa kartoissa alue mainitaan usein nimellä "kyrkåker" ja muistitiedon mukaan se on ollut peltona ja niittynä. Vielä 1980-luvun puolivälissä alueella oli perunapelttoa. Rakennuksista alueella ei löydy mainintoja. Tällä hetkellä paikalla on laaja, hyvin hoidettu nurmikenttä.

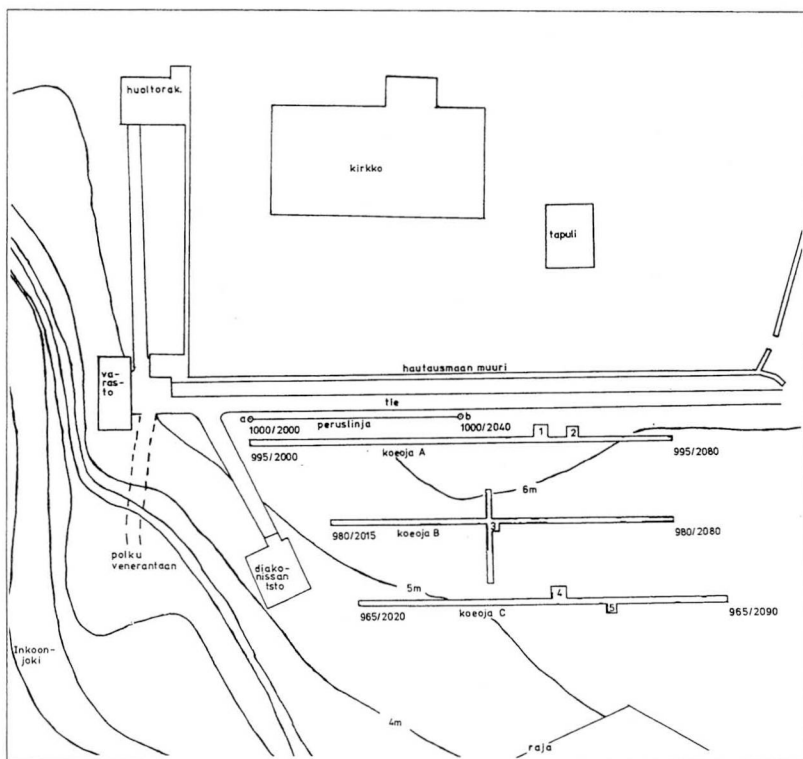
Museoviraston rakennushistorian osasto suoritti paikalla tutkimuksia kirjoittajan johdolla kesäkuussa 1997. Alueelle kaivettiin koneellisesti kolme 1,20 metrin levyistä koeojaa. Ojista paljastuneet likamaajäljet kaivettiin pelkoin. Peltokerros oli alueella keskimäärin 20-30 cm paksu ja sen alla oli hieno hiekka. Koeojien länsipäissä (joen puoleisissa päissä) savi oli lähempänä maan pintaa, kuten oli tiedossa jo aiemmin. Alueella on suoritettu maa-perätutkimuksia selvitettyä sen sopivuutta hautaamistarkoitukseen.

Koeojan A luoteisessa profiilissa näkyneen hiilimaan kohdalle tehtiin ensimmäinen laajennus (kuva 1, 1). Laajennuksessa oli likamaata ja hiiltä sisältänyt noin 2 x 2 metriä laaja kuoppa. Se pieneni pohjaa kohti ja hiilen määrä lisääntyi syvemmälle mentäessä. Kuopan syvyys maanpinnasta oli noin 1 metri. Ainoa löytö oli kourallinen palanutta savea yhtenä keskittymänä. Vastaavanlainen kuoppa löydettiin myös koeojan C yhteydestä (kuva 1, 5). Toisesta laajennuksesta löytyi pituudeltaan noin 160 cm ja leveydeltään noin 40-50 cm ollut hautamainen likamaakuvio. Se oli aivan löydötön. Pohja oli noin 60 cm:n syvyydellä maanpinnasta (kuva 1, 2).

Koeojan B puolivälistä paljastui alue, jossa oli noin 10 metrin pituinen likamaa. Alueen keskikohdalle tehtiin ensin laajennus kaakkoisprofiiliin. Koska likamaa tässäkin jatkui vielä profiiliin, päätettiin avata risteävä oja (kuva 1, 3). Likamaata oli ristiojassakin noin 10 metrin leveydeltä, sijoittuen risteyksen kummallekin puolelle. Löytöinä saatiin varsin runsaasti palanutta

luuta, palanutta savea pieniä paloja ja piitä. Läheltä risteyskohtaa löydettiin profiilista myös rautaveitsi. Risteyskohdassa havaittiin likamaan alla myös ristiin meneviä, eri levyisiä auranjalkia.

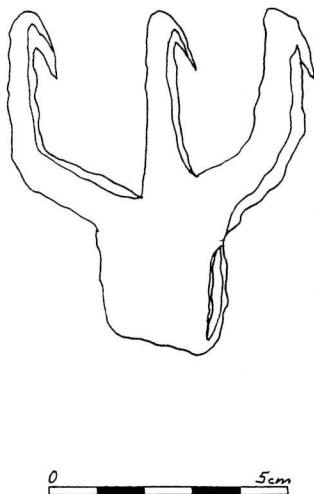
Koeojassa C ensimmäinen laajennus tehtiin myös ojan keskivaiheille (kuva 1, 4). Luoteisprofiilin vierestä paljastui puolikas liesi. Laajennuksessa oli lopulta kaksi liettä likamaa-alueella. Likamaa vaikutti paikoin rajautuvan selvästi, varsinkin isomman lieden ympärillä. Lieden sisäosista löydettiin myös puolikas osittain kuonaantuneesta tiilestä. Suuremman lieden kivien päältä löytyi putkilukon avain. Liesien välimaastosta taas gotlantilainen penninki 1200-luvulta. Pienemmästä liedestä löytyi erikoinen esine, ns. liha-haarukka (kuva 2). Ojasta C löytyi myös muutama kalkkikiven pala.

Kuva 1. Inkoo Prästgården. Tutkimusalue ja koeajat A-C.

Peltokerroksen löydöt koostuivat lähinnä nuoremmasta punasavikeramiikasta. Kivisavikeramiikkaa löydettiin vain muutama pala. Muita löytöjä olivat mm. savitiiviste, pii, kuona, muutama liitupiipun pala ja muutama pala vanhempaa lasia.

Tärkeimmät löydöt tulivat koeojan C liesien yhteydestä. Putkilukon avain on ns. palkkimainen avain. Nimitys tulee sen avainosasta, joka koostuu pitkittäisistä levyistä. Varsi on lyhyt ja pallomainen. Päässä on litteä, reiällä varustettu levy. Avaimen pituus on noin 6 cm. Tämän tyyppinen avain ajoittuu 1200-luvulta 1500-luvun alkuun. Gotlantilaisen penningin lyöntiaika on Pekka Sarvaksen antaman ilmoituksen mukaan 1210/20-1260/70.

Kuva 2. Lihahaarukka KM 97085:62.

Lihahaarukaksi osoittautunut esine on Suomen arkeologisessa löydöstössä varsin harvinainen (kuva 2). Tähän esinetyyppiin törmää lähinnä Skandinaavian kansainvaellus-viikinkiaikaisessa esineistössä, mutta se säilyi käytössä pidempäänkin. Kirjoittaja löysi Suomesta ainoastaan kaksi entuudestaan tunnettua kappaletta. Isonkyrön Pukkilan kansainvaellusaikaisesta kalmistosta tunnetaan yksi ja Liedon Vanhalinnan muinaislinnalta toinen. Näitä keittokaluja käytettiin oletettavasti lihapalojen nostelemiseen padoista.

Molemmista hiilikuopista (1 ja 5) sekä suuremmasta liedestä otettiin hiilinäyte ajoitettavaksi. Ajoitustulokset sijoittuivat 1200- ja 1300-luvuille ja sopivat siis varsin hyvin löydettyihin esineisiin.

Peltokerroksesta löytyneiden liitupiipun katkelmien vähäisyys ja rahojen puuttuminen antaa aiheen epäillä, ettei ainakaan tämä alue olisi ollut varsinainen kirkonmäki, kokoontumispaikka. Inkoon historiasta tiedetään, että kirkolla ilmeisen pitkään jatkunut alkoholin myynti ja nauttiminen kirkonmenojen jälkeen herätti pahennusta ja yritettiin lopettaa. Näissä ja tietysti muissakin merkeissä kokoontunut kansa onkin mahdollisesti kerääntynyt kirkon itäpuolelle, missä nykyisin on paikoitusalue. Paikan ohi on varmasti kulkenut tienpätkä myös satamaan. Kirkon pohjoispuolella taas kulkee vanha maantie.

Mahdollisten lisätutkimusten aikana alueella tulisi avata ainakin 2000 neliömetriä tutkimuksia varten. Luonnollisesti suuremman yhtenäisen kaivausalan aukaiseminen antaa paremman kuvan alueella havaittavista erilaisista ihmistoiminnan jäljistä kuin kapea oja, jonka osuminen näihin jälkiin on sattumanvaraista. Etenkin kun kyseessä on alue, jossa maanpinnalle ei näy mitään vihjettä antavaa.

Kirjallisuus

- Andersen, H., Crabb, P.J., Madsen, H.J. 1971. Århus Sønder vold, en by-arkæologisk undersøgelse. *Jysk arkæologisk Selskabs skrifter* IX.
- Brenner, A. (toim.) 1936. *Ingå, Fagervik, Degerby*. Ekenäs.
- Hackman, A. 1938. Das Brandgräberfeld von Pukkila in Isokyrö. *Suomen Muinaismuistoyhdistyksen Aikakauskirja* 41.
- Luoto, J. 1984. Liedon Vanhanlinnan mäkilinna. *Suomen Muinaismuistoyhdistyksen Aikakauskirja* 87.
-

Vase-suvun vaakuna Pernajan kirkossa?

Markus Hiekkänen

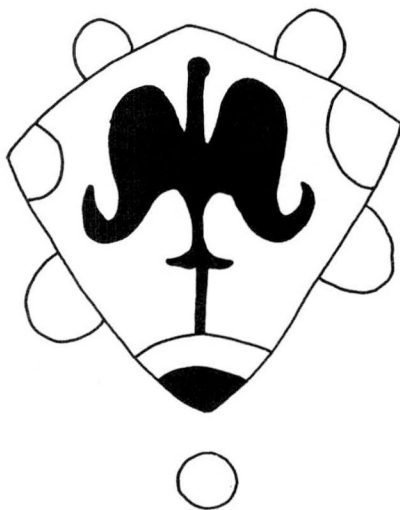
Pernajan kirkon tunnelmallisen sisätilan eräs tekijä ovat seinien ja holvien kalkkimaalaukset. Ne on esille ottamisestaan lähtien 1930-luvulla luokiteltu niinsanottuihin primitiivisiin maalauksiin, joita ilmeisesti tekivät kirkkojen rakentajat rakennustyön lopulla. Niinpä Pernajassakin näyttää hyvin vahvasti siltä, että rakentajat maalasivat seiniin niiden valmistumisen jälkeen kirkon vihkimisessä tarvittavien ristien lisäksi muutamia muita aiheita, kuten eteläseinän länsiosan labyrintin, joka sitten muutaman vuoden kuluttua tehdyn holvauksen yhteydessä jäi osaksi holvikaaren taa. Holveihin rakentajat tekivät uuden sarjan maalauksia, jotka koostuvat suureksi osaksi yksinkertaisista köynnöksistä, mutta myös muista aiheista kuten ihmishahmoista ja puista.

Niiden joukossa on eräs maalaus, joka sijaitsee idästä laskien keskilaivan toisen holvin 28-jakoisen ruodekuvion länsikairassa. Tämän nelisivuisen kentän keskellä on sen muotoa noudattava vaakunan luonteinen kuvio (ks. piirros), jonka sivuissa on ulkopuolella pienet kaaret ja kahdessa vastakkaisessa kulmassa sisäpuolella samanlaiset; tyven alapuolella on pyörä. Mielenkiintoisin on keskellä oleva kuvio, joka tuo mieleen Vase-suvun symmetrisen tunnuksen. Myöhemminhän aiheen teki tunnetuksi kuningas Kustaa I Vaasa ja hänen jälkeläisensä.

Kenen vaakunasta voisi olla kysymys sikäli kuin tulkinta ensinnäkin koko kuvion kohdalta vaakunaksi ja keskusaiheen kohdalta Vase-suvun tunnukseksi pitäisi paikkansa? Ensinnäkin voi todeta, että runkokuoneen seinät valmistuivat puulustotutkimuksen (M.T. Knapas, 1994) perusteella noin vuonna 1440 kuten muita teitä aikaisemmin oli jo osoitettu (kirjoittaja, 1992). Holvaus tehtiin luultavasti vuosi tai muutama myöhemmin, joten maalausten *post quem* on 1440-luvun alku. Kirkko kuuluu siihen kirkonrakentamishyökyyn, joka pyyhki maan etelä- ja lounaisrannikon yli luultavimmin piispa Maunu II Tavastin toiminnan tuloksena kuten äskettäin entistä vahvemmin on käynyt ilmi (A.-P. Palola, 1998). Itä-Uudenmaan kirkot - Pernajan lisäksi Porvoo (1440-luku), Sipoo (noin 1447-53), Pyhtää (noin 1460) ja Helsingin pitäjä (1450- tai 1460-luku) - kuuluvat ryhmään, jonka suunnitteli ja rakensi perustuksista holveihin ja päätyjen huippuun asti yksi ja sama tekijä, anonyyminimeltään "Pernajan mestari". Kun tietää, että alueen keskuspaikka ja -seurakunta oli Porvoo, voisi arvella täällä

toimineen kirkkoherran ehkä maarovastin asemassa olleen aloitteentekijä, eräänlainen piiskuri talonpoikien taivuttamisessa kivikirkon rakentamisen kannalle mainituissa seurakunnissa.

Sattuu olemaan niin, että Porvoon kirkkoherrana oli viimeistään vuodesta 1436 aina kuolemaansa 1446 asti Lars Ingemunsson, Vase-sukua. Pernajan kirkko on vanhin Itä-Uudenmaan kirkoista ja ehkä eräänlainen läpimurto suuren kivikirkkojen rakennushankkeen piirissä. Ehkäpä *dominus* Laurentius siis saattoi vaakunansa tästä syystä kirkon holviin? Mutta on toinenkin vaihtoehto. Viipurin linnaa hallitsi aina kuolemaansa asti valtakunnan drotsi Kristiern Niilonpoika, hänkin Vase-sukua. Hän hallitsi laajaa Viipurin läänä itsenäisenä palveluslääninä ja sen piiriin kuului näinä aikoina myös Itä-Uusimaa, jonka kivikirkkojen rakentamiskausi kuten sanottu alkoi 1430-luvulla. Kristiern kuoli 29. huhtikuuta 1442 Viipurin linnassa. Voisiko vaakuna olla muisto tästä aikansa ristiriitaisesta ja näkyvästä ritarista?

*Vase-suvun kalkkimaalausvaakuna Pernajan kirkossa?
Piirros Markus Hiekkänen.*

Uutta naapurimaista

Viron arkeologisesta toiminnasta julkaistiin "vanhaan hyvään aikaan" vuosittain tietoja tiedeakatemian melko ikävän näköisissä eripainoksissa, käytäntö joka jatkui vuoteen 1995 saakka. Viime vuonna tapahtui huomattavaa edistystä. Vuoden 1996 raportti julkaistiin nyt Viron arkeologisen seuran *STILUS*-nimisen aikakauskirjan edustavana erikoisnumerona. 160-sivuisessa teoksessa on luettelot vuoden kaikista kaivauksista ja tarkastuskäynneistä. Lisäksi on joukko laajempia tutkimusraportteja. Arkeologian tämän hetken painopistealueista Virossa kertoo se tosiasia, että neljä kirjoitusta liittyy esihistoriaan, kuusi keskiaikaan, yksi 1600-lukuun ja yksi meriarkeologiaan. Kaikkia tekstejä tarjotaan myös jollakin suurella maailmankielellä.

Pietarin rakennussuojeluvirasto on julkaissut teoksen, jonka englanninkielinen otsikko on *Ivangorod Fortress, New Discoveries*. Sen on toimittanut Suomessa jo tunnettu rakennustaiteen historian tutkija Michail Miltjik. Muutaman sivun englanninkielisestä yhteenvedosta selviää, että kyseessä on artikkelikokoelma, jossa käsitellään Ivangorodin linnaa; 1980-luvun laajoista arkeologisista kaivauksista kertoo Alexandr Kurbatov.

Käkisalmen linnan kaivauksista saamme kuten tunnettua tietoja Pirjo Uinon viime vuonna ilmestyneestä väitöskirjasta *Ancient Karelia, Archaeological Studies*. Vähemmän tunnettua lienee se tosiasia, että Hannu-Matti Wahl vuosikirjassa *Meddelande 55, Armémuseum 1995* on julkaissut laajan artikkelin *Kexholms slott. 700-årig historia, från karelsk befäst centralort till svensk fästning*. Kirjoituksessaan Hannu-Matti tarjoaa ruotsinkieliselle lukijakunnalle mahdollisuuden tutustua siihen mitä 1890-luvulta lähtien on venäjäksi ja suomeksi kirjoitettu linnasta ja sen historiasta.

Liettualainen linnatutkija Gintautas Zabiela väitteli vuonna 1995 tohtoriksi teoksella *Lietuvos medines pilys* eli Liettuan puolinnat. Nykyisen Liettuan tasavallan alueelta tunnetaan noin 1000 muinaislinnaa ajanjaksolta 1000-1400 j.Kr. Arkeologisia kaivauksia on suoritettu 84:ssä kohteessa. Näin kertyneen tutkimusmateriaalin avulla Zabiela pyrkii osoittamaan, että laaja linnaverkosto oli paikalliselle väestölle välttämätön suojelukeino kunnes liettualainen valtio kaupunkeineen ja kivilinnoineen 1300-luvun kuluessa perustettiin.

K.D.

Menetelmäseminaari

Museoviraston rakennushistorian osasto suunnittelee historiallisen ajan arkeologian menetelmiä (analyysit, dokumentointi, atk ym.) käsittelevän seminaarin järjestämistä. Helsingissä pidettävän tilaisuuden alustava ajankohta on 23.-24.4.1998. Tarkkailkaa ilmoitustauluja! Lisätietoja myös Marianna Niukkanen@NBA.fi.

M.N.

Perniö-näyttely

SUKKA-projektin näyttely *Perniö - kuninkaan ja kartanoiden pitäjä* jatkaa kiertuettaan ja on esillä Helsingissä Kansallismuseon evakkotiloissa (Laivurinkatu 3) 17.2.-15.3.1998. Museo on avoinna ti klo 11-20, ke-su klo 11-16.

M.N.

Kari Uotila väittelee

Jos kaikki käy hyvin väittelee fil.lis. Kari Uotila ehkä jo toukokuussa Turun yliopistossa Suomen keskiaikaisten linnojen esilinnarakennuksista. Tarkkaa päivämäärää ei vielä tiedetä, mutta seuratkaa ilmoitustauluja ja lehtiä. Tutkimus julkaistaan seuramme julkaisusarjassa sen toisena numerona.

M.H.

Keräilijät huomio!

Jäsenlehden emeritustoimittajalla on tallella SKAS-jäsentiedotteen vanhoja numeroita vuosilta 1993-1997. Joukossa on muutama ehjä vuosikerta sekä lisäksi paljon yksittäisiä numeroita. Jos kokoelmassasi on aukkoja, ota yhteyttä (02) 333 5252 tai henrik.asplund@utu.fi!

Jäsenmaksu

Jäsenlehden ohessa lähetetään kuuluvan vuoden jäsenmaksulomake. Maksajia pyydetään käyttämään viitenumeroa. Jäsenmaksu tulee suorittaa 28.5.1998 mennessä.

L.A-D.

Seuraava jäsenlehti

ilmestyy 29.06.1998.

Siihen tarkoitettu aineisto tulee toimittaa seuran osoitteeseen tai suoraan uudelle toimittajalle

(Kirsi Majantie, Kanslerintie

8 B 37, 20200 Turku /

kirmaja@utu.fi)

viimeistään kolme viikkoa
ennen julkaisupäivää!

Suomen keskiajan arkeologian seura - Sällskapet för medeltidsarkeologi i Finland ry:n tarkoituksena on edistää keskiajan ja uuden ajan arkeologian tutkimusta ja korkeakouluopetusta. Yhdistys järjestää seminaareja ja esitelmätilaisuuksia sekä harjoittaa julkaisutoimintaa.

Puheenjohtaja : Markus Hiekkänen
040-554 0725
markus.hiekkanen@nba.fi

Sihteeri : Liisa Seppänen
040-529 6789

Rahastonhoitaja : Leila Airikka-Drake
(02) 235 2555

Sisällys

<i>Kirsi Majantie</i> , Toimittaja vaihtuu	1
<i>Markus Hiekkänen</i> , Johtokunta uudistui ja muutakin	2
<i>Marianna Niukkanen</i> , Tilastoja kenttätöistä	4
Matka Novgorodin keskiaikaan	7
<i>Tiina Jäkärä</i> , Kaivaus Inkoon kirkon vieressä	8
<i>Markus Hiekkänen</i> , Vase-suvun vaakuna Pernajan kirkossa?	12
Uutta naapurimaista	14
Menetelmäseminaari	15
Perniö-näyttely	15
Kari Uotila väittelee	15
Jäsenmaksu	16
